

Procesní právo

Miroslav Frýdek

©

Osnova

- I. Obecně o ochraně práv**
- II. Podmínky řízení**
- III. Systém soudních procesů**
- IV. Legisakční proces**
- V. Formulový proces**
- VI. Extraordinaria cognitio**
- VII. Reskriptový proces**

I. Obecně o ochraně práv

- Právu jednoho odpovídá povinnost druhého (omisivní, komisivní), toto právo, které se zakládá na právní normě je označováno jako **nárok**. Pokud však nárok odpovídající povinnosti není splněn, je otázkou:

„Kdo vynutí jeho splnění?“

Svépomoc

- je donucení osoby oprávněné, která si vlastní mocí vynucuje určité chování, či jednání na osobě povinné
- představovala v nejstarších dobách významnou úlohu při domáhání se svých práv, důvodem bylo rodové zřízení a institut odplaty – **talio**.
- Postupem času byla svépomoc omezována (ius praetorium) např. různými interdikty

Omezení svépomoci

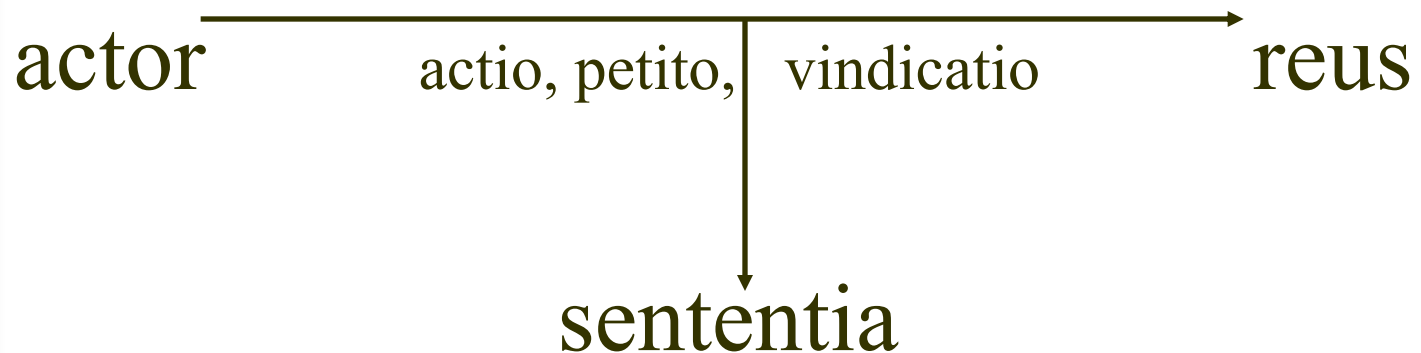
- První omezení svépomoci již v LDT:
  - in ius vocatio
- Naopak svépomoc zůstala u:
  - fur nocturnus
  - brání-li se zloděj za světla se zbraní, může být zabit, ale bránící se musí volat o pomoc a přivolávat svědky
- Svěpomoc se připouštěla:
  - u nutné obrany
  - při odmítání dostavit se před soud

Omezení svépomoci - pokračování I.

- **Lex Iuliae de vi publica a lex Iuliae de vi privata** – tyto zákony trestaly násilí při svémocném dobývání si práv
- **Decretum divi Marci** – pod hrozbou ztráty pohledávky a pokuty bylo věřitelům zakázáno nutit dlužníka k vydání jeho věcí nebo k svémocnému odebrání jeho věcí. Stejná úprava i ve Justiniánových Novellách a Konstituci z r. 389 n. 1.
- Zakazovala se jen svépomoc **de vi** (násilím)
- U sebeobrany platila zásada **vim vi repelere licet**

Ingerence „státu“ do sporů

- Omezením svépomoci vyvstala otázka, kdo bude poskytovat ochranu právům
- Zásada – „Kde není žalobce, není soudce“

Iurisdictio

- Soudní pravomoc-
iurisdictio měli:
  - králové
  - konsulové
  - praetor (U,P)
  - kurulští aedilové (trh)
  - císař (princeps)
  - soudní prefektové,
duumvirové, quatuorvirové,
správci provincií
  - za dominátu – delegovaní
sudci
- ? iudex privatus ?

Římský soudní proces

- **Soudní proces** - je postup soudu, který se skládá z určitých úkonů jejichž cílem je vynesení rozsudku. Co je však v Římě soud?

Fázovitost soudního řízení

Římské soudní řízení se dělilo na dvě stadia:

- **1. stadium – in iure** – před právem, na právu, odehrávalo se před soudním magistrátem
- **2. stadium – apud iudicem (iudicium)** – se odehrávalo před soudcem – iudex privatus
- Dále existovali **arbitři** – rozhodčí např. u sporů o vytyčení hranic, obvykle byli 3, řízení pak nebylo iudicium, ale arbitrium

In iure

- Je řízení, které bylo zahájeno před magistrátem, účelem tohoto řízení bylo zjištění, zda jsou v daném případě dány zákonné podmínky pro to, aby mohlo být zahájeno řízení a zda strany mají procesní způsobilost.
- Magistrát určil jaký je právní nárok jedné strany a jaké námitky vznáší druh strana
- Řízení in iure končilo **litiskontestací** – prohlášení stran, které schválil magistrát, že tu existuje právní spor a jeho vyřešení je přeneseno na **soudce - iudex privatus**

Apud iudicem

- Je řízení před *iudex privatus*, provádí se důkazy a právní pře je zakončena nálezem (rozsudkem) **sententia iudicis**, kterým jsou strany vázány

II. Podmínky řízení

- **Způsobilost stran** – ta v sobě zahrnuje:
  - **právní subjektivitu** – způsobilost k P a P
  - **způsobilost k právním úkonům** – vlastními PÚ nabývat P a P
  - **postulační způsobilost** – způsobilost obracet se na soud
- **Způsobilost soudu** – ta v sobě zahrnuje:
  - **věcnou příslušnost** – iudex unus
  - **místní příslušnost** – actor sequitur forum rei
  - **zvl. místní příslušnost** – forum rei sitae, forum delicti commissi

III. Systém soudních procesů

IV. Legisakční proces

- Je nejstarší forma soudního řízení, který ovládal velký formalismus, pod ztrátou nepřiznání nároku musely strany přednášet přesně dané formulace a provádět rozličné symbolické úkony.
- Actor musel svůj nárok přednést doslovnou citací zákona, odtud název řízení **lege agere** – žalovat slovy zákona.

Legisakční proces – pokračování I.

- Konec legisakčního řízení přinesl až v pol. 2. stol. **lex Aebutia** – tento zákon zavedl pro soukromoprávní spory možnost, aby římscí občané, vedle legisakčního řízení, mezi sebou podstupovaly proces, který nese označení **per formulas sive per concepta verba** – řízení per formulas – formulové řízení.
- **Leges Iuliae iudiciorum privatorum** pak odstranily legisakční řízení a výhradním typem řízení byl jen formulový proces

Druhy legisakčního řízení

A) Rozhodovací

- **l. a. sacramento**

- actio in rem

- actio in personam

- **l. a. per iudicis arbitrive postulationem**

- **l. a. per conductionem**

Druhy legisakčního řízení – pokračování

B) Exekuční

- l. a. per manus iniectioem
- l. a. per pignoris capionem

Legis actio sacramento

- Je nejstarší a hlavní l.a., použitelná na nároky všeho druhu.
- Druhy:
  - **actio in rem** – věcná žaloba používaná ve sporech o vlastnictví – meum esse. Používala se vindikace a contravindikace a pak byla žalovaná strana vyzvána k uzavření procesní sázky sacramenta. Ve sporech jejichž hodnota přesahovala 1000 assů bylo sacramentum 500 assů, ve sporech jejichž hodnota byla do 1000 assů a ve sporech o čest a svobodu bylo sacramentum 50 assů. Po uzavření sacramenta přiřkl praetor jedné z procesních stran spornou věc, tato strana však musela dát jistotu, že ji v případě prohry vydá i s plody od litiskontestace
  - **actio in personam** – osobní žaloba

L. a. per iudicis arbitrive postulationem

- *postulare* – požadovat
- jde o l. a., která byla zavedena pro některé *actio in personam*, podle LDT se její pomocí žalovaly nároky z verbálních kontraktů; pokud žalovaný popřel žalobcův nárok. Navrhl žalobce praetorovi, bez formalit a *sacramenta*, aby v jejich sporu dosadil *iudex privatus*

L. a. per conditionem

- Tato l.a. usnadňuje dobývání abstraktních civilních nároků, ale aby mohla být aplikována je u ní stanovena podmínka, že je možno pro uplatnění nároku použít i obou předchozích l. a..
- Žalobce vyzve žalovaného, který popřel jeho nárok, aby se za 30 dní (die condicto) znovu dostavil před praetora, který dosadí soudce, není zde sacramento, ale pokuta, která připadne vítězi sporu.

L. a. per manus iniectioem

- Jde o soudní vykonávací žalobu, která vede k personální exekuci. Upravuje ji již LDT.
- 30 dnů (dies iusti) po rozsudku či uznání dluhu vyzve věřitel dlužníka na soud a vloží na něj ruku **manus iniectio**, tímto okamžikem dlužník ztrácí **indicatus** – právo hájit se sám, ale může se ho zastat **vindex**. Nezastane-li se ho vindex, pak magistrát přiřkne dlužníka věřiteli do domácí vazby na 60 dnů.
- 3 po sobě jdoucí tržní dny pak chodí věřitel před magistráta a veřejně vyhlašuje dlužnou částku.
- Pokud nikdo dlužníka nevykoupí, pak jej smí prodat **trans Tiberiam**, nebo jeje smí usmrtit (LDT III)

L. a. per pignoris capionem

- Jedná se o mimosoudní výjimečnou majetkovou exekuci.
- Přípustná jen v případech pohledávky veřejné či sakrální povahy. Věřitel mohl po pronesení předepsané formule před svědky svémocně odebrat dlužníkovi jeho věci.

Formulový proces

- Vznikl ze soudní praxe cizineckého praetora. Na něj se nejčastěji strany obraceli ve sporech obligačních, obchodních a směnných.
- Vždy byla min. jedna strana cizinec, nedaly se tedy aplikovat l.a. principy – formalismus.
- Z povahy sporných věcí, bylo potřeba rychle a bez zbytečných formalit vyřešit spor – neformálnost.

Fáze formulového procesu

- **In iure** – řízení před praetorem bylo volnějším praetora nevázaly normy ius civile, určoval jak se bude v druhém stadiu postupovat.
- **Apud iudicem** – rozhodovali lidoví soudci – rekuperátoři, porotce (iudex). Soudce byl vázán návrhem (formulí), který mu vypracoval praetor

In iure

- Toto řízení před praetorem bylo volnější než u 1. a. procesu.
- Nebyl vázán normami *ius civile*, dle své úvahy rozhodoval jaké právo se bude v druhém stadiu aplikovat.
- Praetor vypracoval pro soudce instrukci – formuli, kterou byl soudce vázán.
- Soudci (*apud iudicem*) se tak stali více závislí na praetorovi

In iure - pokračování

- Instrukce byla vypracována na základě výsledku sporných stran.
- Obsahovala stručné vyličení skutkového základu sporu a jeho právní hodnocení (kvalifikaci).
- Tato instrukce byla soudci v druhém stadiu dána v písemné podobě a dostala název **formula** nebo **concepta verba** (slovní shrnutí).
- Formule na konci obsahovala příkaz k odsouzení nebo osvobození žalovaného a to podle toho, co se ukáže v druhém stadiu odpovídajícím pravdě

In iure – pokračování I.

- Příklad formule:

Actio certe creditae pecuniae

Budiž soudcem! Vyjde-li najevo, Numerius Negidius má dát Aulovi Ageriovi 10 000 HS, odsud', soudče, Numeria Negidia Aulovi Ageriovi na 10 000 HS, nevyjde-li najevo, osvobod'!

Části formule

- **Iudicis nominatio** – jmenování soudce
iudex esto; buďto podle výběru stran nebo podle výběru praetora;
- **Intentio** – je právní základ žaloby, žalobní tvrzení. Podle znění intence se rozdělovaly žaloby na:
  - actiones in ius conceptae
  - actiones in factum conceptae
  - actiones utilis, actiones ad exemplum
  - actiones ficticiae

Části formule – pokračování

- **Demonstratio** – demonstrace, ukazování – při nejasné formulaci žalobního nároku, se pro lepší pochopení věci do formule pro soudce vypisoval právní důvod vzniku žalovaného nároku;
- **Condemnatio** – je příkaz k odsouzení/osvobození. Condemnatio měla vždy alternativní znění – ukáže-li se, že žalobní tvrzení je pravdivé pak odsud', neprokáže-li se pak osvobod';

Části formule – pokračování I.

- **Taxatio** – je omezující dodatek, který stanovuje nejvyšší částku, ke které lze žalovaného odsoudit – zásada **pekuniární kondemnace**;
- **Adiudicatio** – přisouzení, v řízeních o dílčích žalobách, jde o část formule která zmocňuje soudce, aby samostatně upravil sporné právní vztahy, např. jedné straně přiřkne věc a druhé náhradu. Adiudicatio navazuje na condemnatio;

Části formule – pokračování II.

- **Formule se záměnou subjektů:**
  - na straně žalovaného – zastoupení žalovaného
  - na straně žalobce – zastoupení žalovaného

Osoba, která zastupuje musí být zahrnuta do kondemnace, na místo žalobce/žalovaného.

Litiskontestace

- Je ukončení formulového procesu ve fázi in iure;
- Litiskontestace již byla známa v 1. a. řízení, ale až ve formulovém procesu nabyla zásadního právního významu;
- Praetor jmenoval soudce do stádia apud iudicem a vyhotovil pro něj formuly. Tato formule vznikla za součinnosti všech tří stran fáze in iure praetor - actor - reus. Je to zvl. smlouva, kterou svěřují rozhodnutí do rukou soudce (ten je státní moci autorizován – zápis v album iudicium)
- Actor vydává žalobu (formuli) **formulam (actionem) edit;**
- Reus přijímá řízení **iudicium recipit;**

Právní účinky litiskontestace

- 1) L. změnila povahu práva a povinnosti sporných stran – **novatio necessaria**
- 2) L. se žalobcův nárok změnil na právo na odsouzení žalovaného – **condemnari oportere** a povinnost žalovaného plnit se změnila na povinnost plnit vynesení rozsudek – **konsumace** původních P a P
- 3) Po L. bylo vyloučeno měnit formulaci
- 4) Právní stav v okamžiku L. se stal základem pro vynesení rozsudku
- 5) L. přecházely všechny žalované nároky na dědice
- 6) Předmět sporu nesměl být po L. zcizen

Apud iudicem

- Litskontestací končila ve formulovém procesu fáze in iure, tedy řízení před praetorem a zahajuje se fáze řízení před soudcem - **iudex privatus**
- Apud iudicem se konalo 3. den po litiskontestaci dopoledne a muselo se skončit před západem slunce
- Fáze apud iudicem měla dvě části:
  - 1) Probatio
  - 2) Sententia

Probatio

- Probatio – dokazování; u něj platila zásada volného hodnocení důkazů.
- Důkazní břemeno měl kdo, kdo něco tvrdil. Strany si musely důkazy opatřit samy.
- Probatio – prověřovalo tvrzení stran ve fázi in iure.
- Hlavní důkazní prostředky:
  - výpověď stran
  - výpověď svědků
  - listiny
  - znalci
  - podpůrně se používala přísaha stran

Sententia

- Sententia iudicis- rozsudek; rozsudek pak zněl: **Ego te condemno** nebo **Ego te absolvo**.
- Rozsudek měl vždy podobu peněžité sumy – **pekuniární kondemnace**.
- Přítomnost stran nebyla obligatorní, ale pokud se jedna ze stran nedostavila, pak byl rozsudek vynesena ve prospěch přítomné strany.
- Z rozsudku **nebylo** možné se odvolat.

Sententia - pokračování

- Rozsudek má deklaratorní povahu – nevytváří nová P a P, ale jen potvrzuje jaká P a P mezi stranami existují.
- Rozsudek je závazný a považuje se za pravdu – **pro veritate accipitur**.
- Rozsudek je stejně jako litiskontestace **novatio necessaria**.
- Rozsudkem se mění nárok žalobce na právo na splnění rozsudku – **iudicium facere oportere**; základ pro exekuční řízení (titul).

Pluspetice

- U neurčitě formulovaných intencí, záviselo na soudci, aby na základě provedeného dokazování stanovil peněžitou sumu, ke které žalovaného odsoudí.
- **Iudicia bonae fidei** (actiones bonae fidei)
X
- **Iudicia stricti iuris** (actiones stricti iuris)

Pluspetice

- Pluspetice, pluris petitio = ztráta nároku
- Pluspetice hrozila u iudicia stricti iuris v těch případech, kdy actor v intenci požadoval více.

Druhy pluspetice:

- 1) **Pluris petitio tempore** (časem)
- 2) **Pluris petitio loco** (místem)
- 3) **Pluris petitio causa** (kauzou)
- 4) **Pluris petitio re** (věcí)

Pluspetice - pokračování

- Ztráta procesu měla za úkol chránit žalované (dlužníky), kterým hrozilo odsouzení od kterého nebylo možné se odvolat.

Zastoupení

- V ŘP paltila zásada nepřípustnosti zastoupení. Intence je totiž koncipována na jméno žalobce a žalovaného a chtěl-li někdo nechat zastoupit, pak se tento zástupce musel stát stranou sporu.
- **Kongitor** – zástupce ustanovená slavnostními slovy před soudem a v přítomnosti odpůrců;
- **Prokurátor** – v hmotném právu je to správce cizího majetku, je pověřen k vyřizování běžných záležitostí. V procesním právu je to zástupce jedné ze stran, mohl vstoupit kdykoli, a to i bez zmocnění, ale odpůrce musel dostat záruku, že se zastoupený podřídí rozsudku, nebo že jeho jednání zastoupená dodatečně schválí .

Kdo je na obrázku?

VI. Extraordinaria cognitio

- Formulové řízení se aplikovalo od vydání lex Aebutia, jednalo se o běžný typ soudního řízení.
- Za císařství se posilovala váha soudních úředníků (jejichž pravomoc vzrostla u formulového řízení), a vznikají také císařští úředníci, kterým se vyhrazovalo rozhodování o určitých právech (např. spor o zřízení věna). V těchto případech nekončilo řízení před úředníkem litiskontestací, ale přímo vynesáním rozsudku.
- Jelikož tyto případy byly jen výjimečné, tak se toto řízení začalo nazývat **extraordinaria cognitio** – řízení mimořádné

EOC - pokračování

- V EOC rozhodovali úředníci – soudci, kteří byli principem pověřeni – delegování, aby soudili. Tito soudci tak nebyli *iudex privatus*, ale byli to soudci – státní orgán.
- Strany již byly k jednání obesílány soudcem – **evocatio** – obsílka, **evocatio litteris** – písemný příkaz, **evocatio edicto** – vyhláškou.
- Pokud se žalovaný nedostavil – mohl soudce rozhodnout jen na základě přednesu žalobce a rozhodnout i v jeho nepřítomnosti.
- Žalobní petit se nevtěsňoval do formule, ale byl postaven na materiálním právu.

EOC – pokračování I.

- Soudce při rozhodování nemusel ctít zásadu pekuniární kondemnace.
- Proti rozsudku bylo možné se odvolat **apellatio**, ale jen pokud šlo rozsudek, který vynesl delegovaný soudce, od rozhodnutí principa nebo prefekta pretoriánů se nešlo odvolat. Odvolací lhůta byla krátká, buď ihned ústně nebo v 2-3 denní lhůtě písemně.
- O odvolání pak rozhodoval buďto senát nebo prefectus urbi, odvolání z celé říše pak směřovala k prefektu praetoriánů.

EOC – pokračování II.

- Princeps směl o všech odvoláních rozhodnout sám.
- Apelace měla suspenzivní účinek **kasační** – nové rozhodnutí mohlo staré zrušit nebo mělo účinek **reformační** – nový rozsudek mohl pozměnit rozsudek původní.
- Exekuci bylo možné provést na základě staré **actio iudicandi** nebo novou kogniční formou – o exekuci rozhodl stejný orgán, který vynesl rozsudek.
- Od 2. stol. n.l. se stalo EOC hlavním způsobem řízení (zatlačilo formulový proces).

VII. Reskriptový proces

- Reskriptový proces se vyvinul ze zvyku, který zavedly strany. Strana se před zahájením procesu obrátila na císaře s žádostí o dobrozdání ve sporné otázce.
- Odpověď na takovouto žádost se nazývala reskript.
- Soudce pak byl tímto reskriptem v rozhodování sporné otázky vázán.

- Děkuji vám za pozornost a přeji vám příjemný den.....

